

IMPLICAȚII ALE PARTENERIATULUI DINTRE ȘCOALĂ ȘI COMUNITATE ÎN FORMAREA RESPONSABILITĂȚII LA ELEVI

Carmen Palaghia^[1]

Vasile Miftode^[2]

Rezumat

Devianța școlară este una dintre principalele probleme ale societății contemporane și reprezintă un motiv de îngrijorare, devenind un subiect de interes public. Articolul detaliază importanța parteneriatului școală-familie-proximitate, accentuând atât utilitatea prevenirii, cât și activitatea actorilor implicați. Sunt prezentate măsurile și programele de intervenție care s-au implementat pentru prevenirea și diminuarea fenomenului de devianță școlară și importanța evaluării acestora. De asemenea, articolul relevă exemple de programe internaționale și rezultatele la care s-a ajuns în urma evaluării lor, precum și actuala strategie implementată la nivel național, prin înființarea Consiliului național pentru prevenirea și combaterea violenței din mediul școlar.

Cuvinte cheie: *devianță școlară, responsabilitate individuală, responsabilitate socială, asistent social școlar, prevenire socială, prevenire situațională*

Devianța socială, îndeosebi devianța copiilor, se află în relație directă cu gradul de formare a responsabilității. La începutul lucrării „La genealogie de la morale”, Nietzsche (1887) prezintă „lunga istorie a originilor responsabilității”, afirmând că responsabilitatea nu aparține ființei umane ca o proprietate naturală. Dimpotrivă, societatea, „prin mijlo-

[1] Asistent universitar dr., Departmentul de Sociologie și Asistență Socială, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „A. I. Cuza”, Iași, Bd. Carol I, nr. 11, 700506, Tel.: 0762298324; e-mail: carmenpalaghia@yahoo.com.

[2] Profesor Emerit, Fost Șef al Departmentului de Sociologie și Asistență Socială, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Universitatea „A. I. Cuza”, Iași, Bd. Carol I, nr. 11, 700506, Tel.: 0722548125, e-mail: miftode@uaic.ro.

cirea unui implacabil dresaj” impune disciplina datorită unui comportament responsabil. Responsabilitatea este „marele regulator al vieții sociale” și totodată determină „acordarea de reparații” victimelor actelor antisociale, faptelor deviate sau criminale. În spațiul școlar, responsabilitatea înseamnă, în esență, a respecta regulamentul școlar, iar în spațiul social, înseamnă, în sinteză, a te comporta ca un bun cetățean. Pentru a evita sancțiunile școlare sau sociale pentru diferite forme de devianță, elevul trebuie format încă din familie în spiritual responsabilității, adică a asumării răspunderii pentru faptele comise și pentru consecințele lor.

Pentru a impune „disciplina școlară” și respectul legii este necesar ca orice „infrațiune” să antreneze o sancțiune proporțională cu gravitatea faptei. Dinamica îngrijorătoare a conduitei deviate în rândul elevilor se explică, ipotetic, prin ignorarea sancțiunilor prevăzute pentru faptele comise (încălcarea diverselor prevederi ale regulamentului școlar, încălcarea normelor de conduită în comunitate etc.).

1. Formarea conduitei responsabile la elevi

Conduita responsabilă a elevilor și reducerea ponderii comportamentelor deviate, violente sau agresive, atât în spațiul școlar, cât și în spațiul social depind, în esență, de cultivarea obligațiilor școlare.

Diversitatea fenomenelor negative cu care se confruntă societatea se explică, ipotetic, și printr-o semnificativă extindere a responsabilității individuale sau de grup. Conduita responsabilă se învață prin „socializarea familială”, dar, mai ales prin instrucție școlară și, totodată, prin „educație societală” generală.

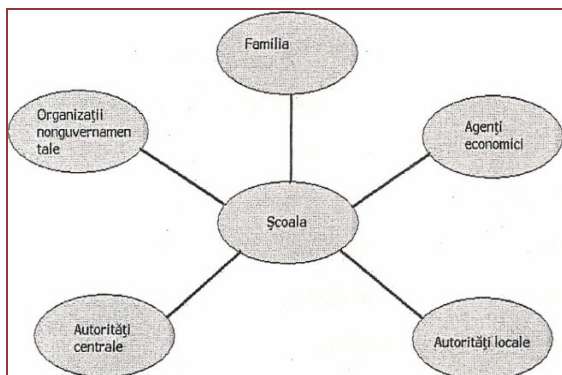
Deși s-au spus și scris foarte multe despre educație și rolul său, problematica este departe de a fi epuizată (Monteil, 1997; Stănciulescu, 1998; Hatos, 2006). Astfel, nu există domeniu care să nu fie analizat din punct de vedere al impactului asupra omului fără să aibă tangență cu educația. Prin instituționalizare, educația a devenit mai rezistentă la influențele spontane venite din afară și s-a afirmat ca o forță capabilă să

susțină din interior amplele procese de valorizare a conduitei umane. În lumea contemporană educația este o necesitate stridentă pentru toți indivizii întrucât fără educație nu este posibilă integrarea într-o lume în care totul se bazează pe cunoaștere. Educația contribuie într-o măsură decisivă la formarea individului ca persoană și apoi ea permite dezvoltarea valorilor în întregul perimetru al cunoașterii și acțiunii umane. În prezent, mai mult decât în epocile precedente, tineretului i se recunoaște dreptul de a revendica o identitate proprie în societatea adulților. În procesul educațional, educatorii au un rol important, principalul scop al educației fiind socializarea și responsabilizarea.

Interacțiunea instituției școlare cu mediul în care aceasta funcționează constituie o preocupare importantă în stabilirea parteneriatelor viabile care pot influența și susține procesul educațional: familia, organizațiile nonguvernamentale, autoritățile centrale și locale, agenții economice pentru îndeplinirea misiunii educative a școlii în contextul schimbărilor inerente în plan social și economic (fig. nr. 1). Fiind o organizație socială ce îndeplinește o funcție de socializare, școala transmite elevilor valori și modele promovate de societate, realizând multiple relații cu mediul social, cultural și economic. Școala și familia sunt cei doi piloni de rezistență ai educației, iar între aceștia și mediul extrașcolar sau extrafamilial pendulează copilul, obiect și subiect al educației.

Colaborarea școlii cu familia (Miftode, 2000, pp. 139-157), trebuie să se axeze în mod firesc pe calitatea educației: obiective superioare, căi și mijloace superioare.

Școala trebuie să încurajeze familiile și profesorii în stabilirea unor acorduri de învățare; să instruiască managerii și ceilalți membri din conducerea școlii; să ofere teme care să-i atragă pe părinți; să acorde părinților dreptul de a lua decizii; să creeze un centru de resurse pentru părinți etc.

Figura 1. Rolul școlii în formarea responsabilității elevilor

Se știe că perioada gimnazială coincide cu vârsta pubertății, în care copilul se află în etapa preadolescenței, cu multiple transformări anato-mo-fiziologice și psihice. Elevii ciclului gimnazial sunt mult mai sensibili, adeseori mai irascibili decât în ciclul primar, intensificându-se predilecția pentru vârsta adultului, tind spre acte care uneori le depășesc puterea și experiența de viață și care pot avea urmări mai puțin plăcute. Actele de bravură întâlnite la unii preadolescenți, de a ieși de sub tutela părintească și uneori și școlară, dorința de a cunoaște mai mult decât ceea ce le oferă cadrul obișnuit al vieții de toate zilele, intenția de afirmare mai ales față de sexul opus și alte astfel de manifestări, dacă nu sunt cunoscute, înțelese și dirijate corect de familie și de școală, pot determina abateri care să frâneze bunul mers al dezvoltării personalității. O apropiere mai atentă de proprii copii, o observare minuțioasă a manifestărilor lor și un sprijin acordat la timp netezesc drumul depășirii unor dificultăți inerente vârstei și pregătesc terenul desfășurării unor activități cu efecte formative evidente. În ciclul gimnazial obligațiile școlare sporesc mereu, se intensifică gradul de încordare a elevului, iar satisfacțiile muncii se amplifică. Familia, prin condițiile oferite, prin înțelegerea corectă a manifestărilor copiilor, prin contribuția în lărgirea orizontului profesional al acestora și prin oferirea unor modele pozitive de conviețuire socială contribuie la pășirea corectă a tânărului în viață.

În funcție de interesele, preocupările, aptitudinile și randamentul școlarului de vârstă mijlocie, familia poate stimula elevul, îl poate mobiliza în acțiuni legate de un anumit domeniu de activitate față de care manifestă aderență și pentru care prezintă mai multă garanție, în valorificarea capacităților proprii. Părintele își poate da mai bine seama de toate acestea în colaborare cu școala.

Există anumite acțiuni concrete în care familiile ar trebui să se implice: să elaboreze un program zilnic pentru teme, să citească împreună cu copiii, să permită folosirea televizorului cu înțelepciune, să păstreze legătura cu școala, să aprecieze efortul copiilor laudându-i atunci când este cazul. Școala nu deține monopolul educației, prin urmare, cunoașterea mediului familial (prin chestionare, interviuri sau anchete sociale) este importantă în alcătuirea unor strategii didactice care să asigure reușita școlară a copilului. Activitatea de comunicare a școlii cu familia va fi axată pe identificarea și combaterea factorilor de risc care pot influența în mod negativ educația copilului. Măsurile necesare de tip asistențial sunt sprijinul material prin inițierea unor programe sociale în școală prin parteneriat cu Primăria, agenții economici sau diverse organizații non-guvernamentale și consilierea părinților în vederea găsirii unui loc de muncă.

Mediul familial destructurat, caracterizat prin lipsa de angajament din partea părintelui/părinților, caracter permisiv în raport cu randamentul școlar sau violența în familie, poate avea multiple influențe negative: repetenție, probleme disciplinare, vagabondaj, abandon, infracționalitate, consum de droguri sau de alcool, probleme pe care școala le poate combate numai responsabilizând familia și elevul cu sprijinul consilierului psihopedagogic al școlii și al asistentului social, inițiind programe centrate pe parteneriatul cu părinții, organizând centre educative pentru părinți, transformând comitetele de părinți în factori activi și în conectori între școală și familie. Trebuie avut în vedere că suprasolicitarea materială, emoțională și relațională îngreunează rolul educativ al părintelui în cazul familiilor monoparentale. În același timp, și în familiile biparentale cu dublă carieră pot apărea disfuncții, având

în vedere diversificarea rolului mamei și adoptarea de către tată a unui rol educativ secundar.

Măsurile necesare de tip asistențial implică: organizarea de întâlniri între părinți, psihologi, pedagogi, asistenți sociali, cadre didactice având ca temă educația și importanța ei, consilierea părinților și a elevilor, un sistem de recompense eficient și motivant pentru încurajarea reușitei școlare, schimarea atitudinii cadrelor didactice prin evitarea etichetărilor și recunoașterea unui comportament care poate fi corectat. De asemenea, considerăm necesară constituirea unor asociații ale părinților cu copii aflați în situația de risc sau abandon școlar care să vizeze: consiliere privind cariera, învățarea unor strategii de găsire a unui loc de muncă, tehnici de rezolvare a situațiilor de criză, strategii de monitorizare și gestionare a traseului educațional al elevului, organizarea de târguri de oferte educaționale în scopul informării cu privire la variantele optime de școlarizare pentru elevi, târguri de locuri de muncă și orientarea părinților spre cursuri de formare în calificările de pe piața forței de muncă, sprijin financiar sub formă de rechizite și îmbrăcăminte, transport școlar al elevilor din mediul rural în mediul urban, realizarea de anchete sociale și acordarea de asistență socială după caz.

Relația școală - comunitate reprezintă perspectiva din care reiese faptul că educația școlară poate contribui la diminuarea devianței școlare numai dacă se deschide către problemele comunității și ale elevilor. Conexiunea școală - comunitate este remarcată în probleme „delicate” precum abandonul școlar, devianță juvenilă și integrarea copiilor cu cerințe educative speciale. Din punct de vedere cultural și asistențial, această relație se poate concretiza prin inițierea unor manifestări în care elevii să poată dovedi ce pot face pentru comunitate: expoziții, ateliere de creație, implicare în acțiuni comunitare (de exemplu, acțiuni de ecologizare a unor parcuri), implicare în campanii umanitare, activități de voluntariat etc. Se urmărește și crearea oportunității implicării membrilor comunității în activitățile elevilor: organizarea și sponsorizarea unor evenimente, participarea la campanii de ajutorare și susținere a elevilor care înregistrează performanțe școlare, dar care au posibilități

materiale reduse în cadrul familiei. Avem în vedere utilitatea unor acțiuni precum: informarea comunității cu privire la starea de fapt și atragerea atenției asupra gravității și consecințelor în plan socioeconomic la nivelul localității (dat fiind faptul că abandonul datorat sărăciei generează la rândul său sărăcie). Pregătirea școlară și profesională deficitară creează premise pentru rata ridicată a șomajului și a situației financiare precare. Cei care abandonează școala nu vor avea formată morala și cultura civică necesară rolului de părinte și a celui de cetățean al comunității. Autoritățile locale se pot implica în procesul educațional și asistențial prin acordarea de fonduri pentru reparații sau investiții familiilor nevoiașe și școlilor, asigurarea resurselor materiale pentru desfășurarea activităților didactice, colaborarea în vederea derulării unor proiecte pentru diminuarea riscurilor de eșec școlar. Facilitarea obținerii de surse financiare extrabugetare în vederea organizării unor activități didactice se poate realiza prin: organizarea unor concursuri, expoziții, târguri educaționale și activități extrașcolare cu rolul de a contribui la asimilarea cunoștințelor și dezvoltarea unor abilități specifice (tabere de pictură, de modelaj, de sculptură etc.), alocarea unor spații în folosința școlii etc. Parteneriatul dintre școală și agenții economici se înscrie în stabilirea unui echilibru între cererea și oferta educațională. Sursele de finanțare externă pot fi: închirierea unor spații în vederea desfășurării unor activități educative sau comerciale, vânzarea unor produse realizate de către elevi și/sau profesori în cadrul unor expoziții sau târguri, sponsorizări pentru diverse proiecte, susținerea cheltuielilor legate de școlarizarea elevilor din mediul rural cu capacități intelectuale, dar cu posibilități materiale foarte reduse.

În contextul descentralizării sistemului de învățământ, sponsorizarea va căpăta un rol din ce în ce mai important, în esență ea reprezentând un aranjament comercial în cadrul căreia una dintre părți (cea sponsorizată) dorește să obțină avantaj financiar de la sponsor, promovându-i în schimb imaginea și asigurându-i o mai bună relație cu publicul său. Disfuncțiile care pot apărea la nivelul acestui parteneriat se

referă la: carențe ale sistemului legislativ, particularități ale situației social-economice, neîncredere și lipsa de inițiativă din ambele părți.

2. Implicarea părinților în prevenirea insuccesului educațional

Insuccesul educațional este explicat de părinți prin deficiențe ale sistemului școlar, iar de către cadrele didactice prin lipsa de interes parental, atât școala cât și familia lăsându-și amprenta în procesul de construcție a identității copilului. În comparație cu alți factori educaționali (sistemul școlar, mass-media, colectivul de muncă) familia se singularizează: ea este prima care se implică în educație, iar influența pe care o exercită nu se limitează doar la o anumită perioadă, ci continuă cu o intensitate mai mică sau mai mare de-a lungul întregii vieți, constituind primul mediu organizat în care este angajat copilul încă de la naștere și are cea mai îndelungată influență asupra sa.

O judecată de valoare asupra unei familii se poate realiza cu succes, mai ales prin prisma contribuției la antrenarea copiilor în activități educogene, cu efecte favorabile asupra lor înșiși și asupra celorlalți copii. Mediul familial oferă primele ocazii de stabilire a unor relații sociale, de comunicare afectivă și verbală cu cei din jur, iar activitatea din familie prezintă primul model care stimulează inițiativa copilului în acțiuni umane. Atunci când copilul rupe învelișul familial, desfășurând activități și în alte medii sociale, părinții, frații și alte rude apropiate continuă să exercite o influență deosebită, având o contribuție evidentă, în procesul devenirii copilului. Intervenția educativă a părintelui vizează respectarea particularităților nu numai de vârstă, ci și individuale, care se cer cunoscute. Și nu numai cunoscute, ci ținut seama de ele în procesul formării și dezvoltării personalității copilului și, mai târziu, a tânărului. Din păcate, nu în toate familiile există același grad de preocupare în sprijinirea copiilor și în dezvoltarea lor, existând familii care lasă totul în grija școlii, din convingerea că școala este cea care răspunde de educație și nimeni altcineva. Și nu numai de educație, bine-

înțeles. De asemenea instrucția ar fi apanajul școlii și numai al școlii. În mediul familial normal, învățarea elevului din clasele primare se face sub supravegherea, îndrumarea, stimularea, sprijinul și controlul părinților. Efectul preocupării părinților pe acest plan depinde, în mare grad, de modul în care își cunosc copiii și de nivelul angajării în formarea personalității acestora. În familie pot fi remarcate caracteristici individuale care ajută sau împiedică copilul în procesul învățării. Se evidențiază de timpuriu la unii copii anumite preocupări desprinse mai ales din activitățile lor libere. Părintele își dă seama de acestea și îi stimulează în cultivarea unor trăsături pozitive. Activitatea socială din familie poate constitui și ea un model de acțiune, care să se întipărească în mintea și în inima școlarului și să-l ajute în stabilirea unor relații corespunzătoare cu cei din jur.

Odată cu intrarea copilului în școală, funcțiile educative ale familiei nu încetează, ci se amplifică, în sprijinirea rolului de elev. Elevul din ciclul primar poate fi sprijinit de părinți în înțelegerea corectă a necesității angajării în procesul învățării, concomitent cu înmulțirea atribuțiilor de la un an școlar la altul. În felul acesta, familia sprijină și trecerea copilului din ciclul primar în cel gimnazial.

3. Ineficiența programelor de prevenire a devianței școlare

În lucrarea „Prevenirea delincvenței” (Cusson, pp. 95-100) sunt identificate procedee ineficiente pentru prevenirea violenței din spațiul școlar. Printre cele sortite eșecului identificăm: terapiile individuale sau conslierea individuală - întrucât în urma acestei intervenții nivelul de delincvență rămâne constant. Terapiile de grup - se dovedesc a fi chiar extrem de nocive, întrucât s-a demonstrat că, dacă adolescenții în situație de risc discută despre problemele lor, numărul celor care „se dedau” la acte de violență, în loc să scadă, crește. Un studiu a fost realizat în Ohio, între anii 1963 și 1966, de către Reckless și colaboratorii săi, în care mai mult de o mie de predelinvenți au fost distribuiți în mod

aleatoriu, fie într-o clasă specială, fie în una obișnuită. Ideea proiectului era ca, în scopul combaterii procesului de devalorizare de sine, pentru ca minorii predelinvenți să nu se simtă stigmatizați, elevii să fie regrupați în clase în care profesorii aveau rolul de a le fi modele și trebuiau să utilizeze măsuri de disciplinare „nestigmatizante”. La finele experimentului între băieții asupra cărora se intervenise și a celor rămași în programele obișnuite nu se constata nici o diferență. Conferințele și expunerile asupra respectării legii sunt de asemenea ineficiente, întrucât conferințele susținute de formatorii-polițiști, care au scopul de a convinge elevii să reziste la instigările venite din partea celor din jur de a comite acte delincvente sau de a consuma droguri, au înregistrat rezultate dezamăgitoare. Programul american Dare, un program în care polițiști în uniformă efectuau 17 cursuri privind mijloacele „de a spune nu drogurilor”, nu numai că a fost un eșec total, dar s-a întâmplat ca cei care au participat la aceste expuneri să consume ulterior mai mult drog decât cei din grupul martor.

Tentația autoritarismului - la Miami s-a demonstrat că elevii din școlile cu o disciplină exagerată și-au exprimat revolta printr-o atitudine delincventă.

Activități recreative - Programele menite să prevină delincvența prin activități de petrecere a timpului liber: sport, călătorii etc, mizează pe faptul că elevii nu vor comite acte nesăbuite dacă vor fi ocupați. Studiile demonstrează că e mai precaut să nu ne așteptăm la o mare eficacitate preventivă a acestor programe, mai ales că, în 2001, Gottfredson a constatat că activitățile recreative neasociate cu deprinderea abilităților sociale nu conduc la reducerea consumului de droguri (Cusson, 2006 apud Palaghia, 2009).

4. Implicații pozitive ale prevenirii devianței școlare

S-a demonstrat faptul că școala eficientă în planul învățământului este eficientă și în cel al prevenirii devianței. Debarbieux insistă asupra coeziunii echipelor educative, a faptului că directorul școlii trebuie să își

mobilizeze partenerii și fiecare membru al personalului să cunoască pe fiecare dintre elevi. Școala este capabilă să schimbe soarta elevilor, devenind o școală eficientă (effective schooling) în care directorul școlii aplică leadershipul atât pentru personalul educativ al școlii, cât și pentru elevi (profesorii sunt exigenți, menținându-și realismul, urmăresc îndeaproape progresele elevilor, îi încurajează în demersul de autodepășire, păstrează ordinea și disciplina în clasă fără a recurge la metode punitive, părinții sunt încurajați de către echipa școlii să participe la proiectul pedagogic, iar elevii au posibilitatea să își asume responsabilitatea în clasă) (Debarbieux, 2003, pp. 582-603).

Maurice Cusson prezintă proiectul Positive Action Through Holistic Education (PATHE) ca fiind un demers experimental al americanilor prin care se urmărește dezvoltarea competențelor educative ale cadrelor didactice care să determine o mai bună adaptare școlară a elevilor, cât și o mai mare performanță. Schimbările acestui proiect constau în faptul că profesorii au fost formați privind gestionarea clasei de elevi și învățământul participativ, echipa educativă a examinat regulamentul școlii împreună cu elevii pentru a clarifica și determina pedepsirea infracțiunilor, profesorii au fost inițiați în metode care îl determinau pe elev să învețe conform propriului ritm, s-a creat o rețea de ajutor între elevi asemănători, un serviciu de orientare profesională și de căutare de locuri de muncă, elevii cu tulburări au beneficiat de supraveghere individualizată, incluzând obiective comportamentale și counseling și s-au organizat activități parașcolare. Astfel, elevii erau foarte rar pedepsiți dar aveau note mai mari, erau puțini repetenți și comportamentul în clasă s-a îmbunătățit. Prin urmare, școala eficientă este „rezultatul unui leadership puternic, exercitat asupra unei echipe de profesori motivați și solidari” (Cusson, 2006, pp. 95-100). S-a constatat că în școlile în care sunt înregistrate violențe există și o lipsă a dorinței de a interveni și este prezentă adesea abaterea de la normă, iar cadrele didactice par a trece cu vederea acest aspect. Debarbieux (2003) propune ca regulamentul să fie alcătuit de echipe formate din elevi, părinți, cadre didactice și reprezentanți ai direcției. Odată regulamentul aprobat, încălcarea

acestui nu ar mai trebui lăsată fără răspuns. Regulile clare, bazate pe sancțiuni previzibile, dar și recompensarea sistematică a bunei purtări, trebuie urmărite permanent în școală. Nesancționată și nereprimată, devianța se banalizează.

Se alcătuieste *triada primară* (Miftode, 2000, pp. 139-157) „răspunzătoare” cu formarea individului, alcătuită din școală, familie și mediul social „proxim” sau vecinătatea. Se întrevede „statuarea unei activități interdisciplinare care să includă, alături de profesioniștii interesați (sociologi, asistenți sociali, juriști, antropologi etc.) și responsabili cu socializarea primară (în prima etapă) și socializarea secundară (în a doua etapă).” Școala este locul ideal în care pot fi identificați elevii agresivi și cu tulburări de comportament (Palaghia, 2009, p. 127). Terapiile cognitiv-comportamentale se află pe primul loc ca grad de eficacitate a non-delincvenței. Prevenirea situațională are în vedere o bună supraveghere în interiorul școlii (videosupraveghere, dacă este cazul) cât și o bună circulație a informației. Prevenirea socială sau prin dezvoltare este aceea prin care specialiștii se preocupă să-i împiedice pe tineri să trăiască într-un mediu educativ precar, să se transforme în adulți inapți pentru viața socială. Specialiștii intervin în familiile respective pentru a-i ajuta pe părinți să devină educatori capabili să dezvolte la copii auto-controlul și deprinderile sociale, iar în școală intervin pe lângă educatori și pe lângă copii, urmărind același scop. Ei intervin direct asupra subiecților pentru a-i face să își dobândească competența socială care le lipsește.

Prevenția socială este acțiunea educativă exercitată asupra subiectului și micromediului său care urmărește reducerea predispozițiilor către delincvență. Prevenția socială are țelul de a determina copilul să devină apt pentru a trăi în societate, îndreptându-și acțiunea asupra mediului social al subiectului. Funcția prevenirii sociale este de a stopa o evoluție individuală care ar putea conduce la inadaptare și la comportament antisocial. Prevenirea prin dezvoltare, o prevenire care este a educației, „vizează tulburările de comportament înainte de a se instala

și acoperă deficiențele cognitive înaintea perioadei în care copilul acumulează întârzieri greu de recuperat" (Cusson, 2006, p. 74).

Restaurarea condițiilor educative normale, pentru ca evoluția intelectuală, socială și morală a copilului să își urmeze cursul, este scopul primordial al prevenirii prin dezvoltare. Scopurile și mijloacele prevenției se referă la:

1. Dezvoltarea competenței educative a părinților;
2. Dezvoltarea competenței sociale a copilului;
3. Demersul cognitiv-comportamental, care urmărește stimularea dezvoltării cognitive a copilului;
4. „Operațiile" combinate familie-școală.

Programele de dezvoltare utilizează demersul cognitiv-comportamental a cărui eficacitate a fost demonstrată în prevenirea delincvenței și chiar a recidivei. În demersul cognitiv comportamental, comportamentele se învață prin observație și se mențin prin consolidare. În intervenția sa, terapeutul începe prin identificarea precisă a comportamentelor problematice, antecedentele lor, consecințele și convingerile eronate pe care se bazează comportamentele clienților, urmărind diminuarea comportamentelor antisociale și înlocuirea lor prin comportamente adaptate, utilizând consolidările (întăririle) sociale, modelarea și sporirea încrederii în sine, relaxarea, jocurile de rol și alte tehnici. „Abordările cognitiv-comportamentale înregistrează rezultate semnificative în cazul clienților orientați spre acțiune, care simt nevoia să facă ceva, în cazul celor orientați spre scopuri, care vor rezultate și pentru cei interesați de modificarea unui număr redus de comportamente" (Gârleanu, 2002, p. 48).

5. Importanța agenților socializatori în prevenirea devianței școlare și responsabilizarea elevilor

Familia este primul mediu social în care indivizii se comportă ca ființe umane; ea reprezintă un grup social omogen, un cadru fundamental, unde, datorită procesului de socializare, tinerii asimilează primele

noțiuni cu privire la datorie, responsabilitate, interdicție. Agenții socializatori care acționează la nivelul familiei au rolul de a stimula integrarea socială a tânărului la însușirea normelor, atitudinilor permissive, interdicțiilor cerute de viitoarele norme sociale. Realizarea funcției de socializare a familiei are loc în patru contexte specifice:

1. comunicarea psihologică, care contribuie la dezvoltarea afectivității, cu rol important în echilibrarea morală și psihologică a copilului;
2. educația morală și formarea „conduitei responsabile”, care vizează relații de autoritate ce trebuie respectate de tânăr;
3. învățarea cognitivă, prin care copilul devine un ansamblu de cunoștințe, aptitudini și obișnuințe indispensabile conviețuirii în societate;
4. creativitatea, invenția și imaginația, care stimulează participarea și implicarea în social.

Majoritatea studiilor sociologice au scos în evidență anumite tendințe ale diminuării funcției de socializare ale familiei și redistribuirea ei altor instituții sociale cu rol formativ specializat. Acestea au ca efect trecerea de la un tip afectiv de educație la tipul instrumental, adică reducerea comportamentului reproductiv al tinerilor în raport cu cel al părinților, precum și diminuarea rolului afectivității. Slăbirea coeziunii familiale se datorează și solicitărilor fizice și nervoase ale serviciului, precum și a absenței îndelungate a acestora din cadrul familiei, ca urmare a programului profesional. Părinții au dreptul la exercitarea unei profesii pentru îndeplinirea tuturor funcțiilor familiei, în special a funcției economice, dar omit să pună înlocuitor pentru funcțiile pe care nu le pot asigura personal. În felul acesta funcția de socializare și educație primară este diminuată sau transformată. Copiii nu se pot dezvolta în siguranță și nu pot beneficia de educație primară decât în sânul familiei. Supravegherea este necesară mai mult decât primul sau al doilea an de viață. Părinții consideră că dacă un copil este la vârsta școlarității, este suficient de mare pentru a avea grijă singur de el. Puțini părinți își fac griji pentru dezvoltarea și menținerea atașamentului copilului, invocând copilăria proprie ca bază suficientă de dezvoltare.

Pentru copil, numai simpla idee că este supravegheat, cu conotația pozitivă, pentru orice trebuință pe care ar putea să o aibă, crește nivelul de siguranță al acestuia, precum și autocontrolul, prin scăderea nivelului de vulnerabilitate. Multiplicarea comunicării psihice și sociale cu copiii, existența unor relații intrafamiliale, dintre părinți și dintre părinți și copii, bazate pe afecțiune și respect reciproc, determină socializarea și integrarea morală a adolescenților prin interiorizarea normelor de conviețuire morală și respectarea lor din convingere. Pe de altă parte, prezența unor disfuncții ale realității în organizarea vieții de familie, precum tensiunile, lipsa de comunicare, indiferența, alcoolismul etc., conduc la disoluția grupului familial. În acest tip de familii copiii își însușesc manifestări deviante de la proprii părinți. Pentru formarea comportamentului moral al tânărului, gradul de control educativ realizat precum și modalitatea afectivă și ostilă în care este exercitat, sunt primordiale în demersul educațional. Realizarea armonioasă a tuturor funcțiilor și sarcinilor membrilor familiei conduce la normalizarea vieții de familie, însă lipsa funcționalității ei devine o condiție esențială a deviației tânărului.

Educația în familie este deosebit de importantă în procesul de socializare, de aceea părinții trebuie să fie foarte atenți la personalitatea copiilor lor și la stilul de educație pe care-l adoptă astfel încât acestea să fie în concordanță. Părinții trebuie să urmărească în educație câștigarea de către copii a încrederii în forțele proprii, respectarea normelor, regulilor, asimilarea valorilor culturale, morale, sociale, juridice, dar fără distrugerea creativității copiilor, a originalității lor sau a spiritului de inițiativă. Toate acestea se realizează sub o respectare clară și cât mai convingătoare a motivului necesității respectării tuturor regulilor și normelor impuse de părinți și societate în general.

În cazul în care climatul familial se caracterizează prin înțelegere, toleranță și respect, dar și pedeapsă în cazul comportamentului neacceptabil, copii au stima de sine ridicată. Dacă în familie există neînțelegeri, tensiuni, conflicte majore sau permisivitate exagerată copiii pot avea un nivel scăzut de stimă de sine. Copilul cu o slabă stimă de

sine este un inadaptat. El este dezechilibrat în acțiunile „normale” de zi cu zi, dar poate da dovadă de calm, perseverență și atenție în acțiuni deviate. Pentru adolescenți, experiența legată de sine așa cum s-a conturat din relația cu membrii familiei, va afecta comportamentul dinafara familiei și cu cât rolul familiei în socializarea copiilor este marcat de dificultăți, cu atât efectele acțiunii sunt mai dezavantajoase pentru copii.

Socializarea pozitivă ajută la integrarea tânărului în societate, în grupul din care face parte. Dacă familia i-a insuflat valorile acceptate de societate, în cursul vieții sale se va ghida după acestea și va ști să se opună influențelor negative din exterior. În caz contrar, există riscul de a intra în anturaj cu „nepotrivirile”, în grupuri de tineri care au seturi de valori și norme conturate culturii societății respective și să adopte aceste sisteme de valori și norme. Ca trecere de la copilărie la vârsta adultă, adolescența este o perioadă marcată de incertitudini, împărțită între aspirația spre independență, dobândirea independenței și dependența reală afectivă și materială față de familie. Familia trebuie să fie un sprijin pentru tânăr în dobândirea identității și a independenței, un ajutor în asimilarea culturii grupului din care face parte, a valorilor și normelor sociale, morale și juridice. Cel mai bun „aliat” pe care familia îl are în îndeplinirea acestui scop este școala. Această instituție continuă procesul de socializare, sau în unele cazuri abia îl începe. Când familia eșuează în procesul de socializare toate speranțele se îndreaptă spre școală, în special, deoarece aceasta desfășoară o activitate sistematică de educare a tinerilor.

Socializarea școlară determină elevii să fie performanți, să consimtă la respectarea regulilor și să fie pozitiv motivați pentru a respecta programul de activitate și normele de comportament școlare. Adaptarea școlară implică includerea și acceptarea în grupul de egali și obținerea de performanțe școlare. Succesul școlar este un indicator al adaptării școlare; apare o relație de „cooperare - competiție” cu cei de aceeași vârstă. Elevii, în interacțiunea cu profesorii, cu personalul auxiliar, cu ceilalți elevi, sunt într-un continuu proces de învățare, conturându-și astfel identitatea socială. Beneficiarii asistenței sociale din școală sunt

elevii, familiile acestora, personalul didactic și auxiliar al școlii, precum și unii dintre membrii comunității.

6. Rolul asistentului social din școală în formarea responsabilității la elevi

Școala este văzută ca având un rol esențial în societatea contemporană. Principalul rol este acela de a educa, fiind urmat de acela de a furniza servicii sociale. Prin educație, societatea poate dăinui, comunicând noilor generații cunoștințele acumulate de-a lungul secolelor. De asemenea, se realizează dezvoltarea maximă a potențialului tinerilor, sprijinindu-i să se cunoască și să se accepte, să-și interiorizeze idealuri în identitatea lor, să fie responsabili și să se implice în dezvoltarea societății. Școala trebuie, deasemenea, să sprijine noile generații să se acomodeze cu o realitate aflată într-o permanentă schimbare. Tinerii trebuie pregătiți pentru un viitor care le poate oferi absolut orice nu poate fi prevăzut, iar ei, prin capacitatea de a se adapta, prin creativitate și inovație, să îl poată modela după cum doresc. Așteptările mari și presiunile vin și din partea celorlalte subsisteme sociale.

În procesul învățării, elevii trebuie să își dezvolte propriile competențe și să își găsească satisfacții intelectuale sau practice în demersul educațional. În școală elevii trebuie să își dezvolte autonomia personală și socială care să le vină în sprijinul unei eficiente integrări în comunitate. În timp, s-a intensificat participarea părinților la viața școlară a elevilor, relația profesor - elev s-a așezat pe baze democratice și s-au atenuat inegalitățile socioculturale în mediul educațional. Principalul scop al asistentului social din școală se subordonează celui educativ, urmând ca elevii să își dezvolte capacitatea de a rezolva probleme, de a deveni responsabili pentru propriul comportament și de a se adapta la schimbare. Asistența socială din școală are ca obiectiv identificarea piedicilor din procesul de învățare și înlăturarea, pe cât posibil, a acestora, precum și liberalizarea accesului la învățarea școlară.

Asistentul social din școală poate fi, adesea, singurul asistent social dintr-o școală sau uneori, dintr-un întreg cartier. Profesionistul are nevoie de abilități pentru toate cele trei niveluri ale practicii: micro, mezzo, macro. El lucrează în primul rând cu elevii, facilitând și alcătuirea de grupuri pentru elevi și părinți. Practica efectivă a asistenței sociale în școală constă în colaborarea, consultarea, dezvoltarea comportamentală și pregătirea altora pentru lucrul cu copiii dificili. Asistentul social din școală are obligația de a veghea asupra respectării drepturilor și obligațiilor elevilor din școală, precum și a prevenirii oricărei forme de abuz. Deasemenea este necesară prevenția inadaptării școlare a elevilor prin identificarea cauzelor, o bună colaborare între asistentul social școlar și asistentul social familial, pentru o cât mai bună relație între școală și familie. Asistentul social din școală trebuie să urmărească și formarea competențelor specifice maturității sociale.

Prima zi de școală este importantă pentru copil și pentru familie. Copilul devine elev, părintele este înlocuit de educator, mediul informal este înlocuit de cel formal, alcătuit din drepturi și responsabilități școlare. Adaptarea școlară apare ca urmare a socializării din școală și este caracterizată prin participarea elevilor la scopurile școlii (performanța școlară, motivația pentru disciplină, respectarea programului și a normelor de comportament). Școala oferă copiilor o experiență formativă și poate fi un loc plăcut sau neplăcut, în funcție de experiența fiecărui copil. Interacțiunea dintre membrii grupului de egali poate fi o sursă de plăcere sau de alienare

În timp s-a intensificat participarea părinților la viața școlară a elevilor. Relația profesor elev s-a așezat pe baze democratice și s-au atenuat inegalitățile socio-culturale în mediul educațional. Obiectivul major al școlii a fost liberalizarea accesului la învățarea școlară. Asistentul social din școală are obligația și rolul de a se asigura că sunt respectate atât drepturile cât și obligațiile elevilor din școală, precum și a preveni orice formă de abuz. Principalul rol al asistentului social din școală în activitatea cu elevii poate varia de la o școală la alta și de la un cartier la altul, în funcție de beneficiari. El petrece o mare parte din timp

ajutând copiii cu probleme emoționale și de comportament sau pe cei cu nevoi speciale. Linda Openshaw (2008) identifică, între rolurile și responsabilitățile asistentului social din școală: să își utilizeze cunoștințele, abilitățile și valorile pentru a îmbunătăți viața elevilor, trebuie să construiască relații, să evalueze, să lucreze cu echipa multidisciplinară și să ajute copiii și adolescenții să comunice dificultățile care îi împiedică să aibă performanțe școlare.

The National Association of Social Worker (NASW) (2002) a trasat importante linii directoare asupra intervenției asistentului social din școală, inclusiv standardele practicii, de pregătirea, dezvoltarea profesională și structura de suport administrativ. Acestea au apărut în standardele NASW pentru asistentul social din școală, care au fost adoptate în anul 1978 și revizuite în 1992, ulterior în 2002. Fiecare asistent social din școală are datoria de a-și contura activitatea profesională, ghidându-se după aceste reguli.

Copiii își acceptă familia așa cum este și pot deveni ceea ce persoanele semnificative din familie își imaginează că sunt. Socializarea din școală este mai puțin marcantă decât cea din familie, care este mai constrângătoare, „copilul devenind prizonierul lumii definite de părinții săi” (Neamțu, 2003, p. 834). *Socializarea școlară* determină elevii să fie performanți, să consimtă la respectarea regulilor și să fie pozitiv motivați pentru a respecta programul de activitate și normele de comportament școlare. Adaptarea școlară implică includerea și acceptarea în grupul de egali și obținerea de performanțe școlare. Succesul școlar este un indicator al adaptării școlare; apare o relație de „cooperare - competiție” cu cei de aceeași vârstă. Elevii, în interacțiunea cu profesorii, cu personalul auxiliar, cu ceilalți elevi, sunt într-un continuu proces de învățare, conturându-și astfel identitatea socială. Beneficiarii asistenței sociale din școală sunt elevii, familiile acestora, personalul didactic și auxiliar al școlii, precum și unii dintre membrii comunității.

Funcțiile asistentului social din școală au fost conturate, pentru prima dată, în anul 1977 când a fost introdus prin lege serviciul de asistență socială din școlile din SUA (Costin, 1995, apud. Neamțu, 2003).

Printre acestea se regăsesc: pregătirea istoricului social și/sau al dezvoltării elevilor, realizarea consilierii (individuală și de grup cu elevii și părinții acestora), susținerea adaptării școlare a elevilor care prezintă dificultăți nu numai în mediul școlar, dar și în mediul familial și/sau comunitar. De asemenea, asistentul social din școală trebuie să identifice resursele școlii și/sau ale comunității necesare pentru realizarea obiectivelor școlare și să furnizeze servicii pentru elevi și familiile acestora, pentru personalul didactic și auxiliar al școlii, cât și pentru comunitate. Sarcina asistentului social din școală este să prevină inadaptarea școlară. Ea poate fi observată în conduita elevilor în timpul orelor, recreațiilor sau în timpul activităților extrașcolare de către cadrele didactice și de către alți membri ai personalului școlii. Astfel, se pot contura unele indicii pentru cadrele didactice care lucrează direct cu copiii, cât și pentru părinți. Astfel, dacă părinții observă că elevul nu își îndeplinește obligațiile școlare, că îi dezinformează cu privire la rezultatele școlare, la sarcinile și activitățile pe care le are de realizat, în legătură cu dificultățile pe care le are la școală și situațiile conflictuale cu care se confruntă, pot preveni inadaptarea. Cadrele didactice pot diagnostica precoce inadaptarea școlară dacă observă că elevul citește și descifrează cu dificultate, confundă literele, realizează omisiuni sau inversiuni, scrie ilizibil, cu greșeli de ortografie, cu defecțiuni în construirea frazei, are dificultăți în rezumarea ideilor, în sesizarea relațiilor logice dintre ele și are dificultăți mari în realizarea calculelor. Acești indicatori semnaleză faptul că mediul familial poate fi generator de cauze ale inadaptării școlare, fie prin nestimularea dezvoltării intelectuale a copilului, fie prin existența unei forme de abuz în familie (fizic, emoțional sau/și sexual), fie sunt familii care devalorizează utilitatea educației pentru copil, fie sunt familii care nu au acces la resursele educaționale.

Asistentul social din școală trebuie să identifice particularitățile mediului familial de proveniență ca bază pentru programul său de intervenție. Inadaptarea școlară poate apărea încă din clasele mici sau în clasele mai mari. Cauzele se regăsesc îndeosebi în mediul familial

pentru elevii din clasele mai mici și atât în mediul familial cât și în mediul școlar pentru elevii din clasele mai mari. Printre cauze se pot identifica: divorțul părinților, un cadru didactic prea rigid, o boală cronică, violențele intrafamiliale, un accident, alcoolismul parental. Elevii etichetați drept „proști” sau „incapabili” pot deveni ușor inadaptați. La rândul lor, aceștia îi vor eticheta pe cei cu reușite școlare numindu-i „tocilari” sau „plictisitori” și se pot regăsi în alte criterii de comparare socială decât cele specifice școlii, formând grupuri informale distincte. De asemenea, pot recurge la consumul de substanțe psiho-active, la absenteism și chiar abandon școlar sau, dimpotrivă, se pot mobiliza pentru a obține performanțe școlare crescute.

Astfel, se întrevide necesitatea susținerii acestor elevi de către asistentul social din școală prin identificarea și asistarea la timp a celor cu risc de inadaptare pentru ca ei să nu își însușească roluri specifice de „inadapat” sau „deviant”. Asistentul social dezvoltă o relație de prietenie cu elevii, oferă suport emoțional îndrumând și motivând elevul spre readaptarea școlară. Programul de consiliere are la bază obținerea încrederii și adevăratei afecțiune a elevului și identificarea trebuințelor sale. Părinții trebuie susținuți pentru a-și îmbunătăți practicile educative, trebuie stimulați să participe la viața școlară și trebuie încurajați să își dezvolte abilitățile de rezolvare a conflictelor pe care le pot avea cu copiii sau cadrele didactice, să dezvolte modalități eficiente de a face față stresului fără a fi influențată relația cu copilul, iar pentru părinții cu posibilități financiare reduse, o prioritate trebuie să o constituie identificarea de resurse. Dintre nevoile elevilor putem identifica: dezvoltarea stimei de sine, perfecționarea deprinderilor intelectuale, învățarea metodelor de rezolvare a conflictelor, dezvoltarea competențelor de relaționare socială. Elevii trebuie determinați să înțeleagă exigențele și practicile educative ale părinților, să învețe să își controleze modul în care își exprimă sentimentele etc. Întrucât părinții sunt direct interesați de progresul copiilor, este necesar să fie cooptați într-un „*parteneriat școală-comunitate*” (Agabrian, 2005) în care să aleagă, de comun acord,

alternativele educaționale cele mai bune pentru copil, împărțind responsabilitatea pentru evoluția acestuia.

La nivel central, prin Ordinul de Ministru nr. 4390/7.06.2012, a fost înființat Consiliul Național pentru Prevenirea și Combaterea Violenței în mediul școlar^[1] ce are ca principală atribuție asumarea rolului unui Observator național anti-violență care va monitoriza și evalua modul de aplicare la nivel național a strategiei naționale pentru combaterea violenței în mediul școlar. De asemenea, acestui consiliu îi revin și sarcinile de a elabora și valida metodologii de colectare a informațiilor referitoare la violența școlară (indicatori, proceduri de colectare a informației etc.), respectiv de a monitoriza fenomenul violenței în școală prin coordonarea culegerii periodice de informații referitoare la problematica violenței școlare, la nivel județean și local. Alte atribuții ale consiliului recent înființat sunt inițierea unor acțiuni de consultare cu diferite organizații și instituții guvernamentale și neguvernamentale cu privire la problema violenței în cadrul sistemului educativ, propunerea și inițierea de forme de cooperare intra și inter-instituționale în vederea prevenirii și combaterii violenței în mediul școlar, inițierea de programe și campanii naționale de prevenire și combatere a violenței în mediul școlar, elaborarea unui raport național anual privind fenomenul violenței în școală, pe baza setului de indicatori specifici.

În vederea îndeplinirii obiectivelor fixate prin strategie și operaționalizate în planurile de acțiuni, Consiliul Național pentru Prevenirea și Combaterea Violenței în mediul școlar inițiază și administrează relații de consultanță sau de cooperare inter-instituțională cu instituții guvernamentale sau neguvernamentale precum: Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Justiției, Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, Consiliul Național al Audiovizualului, Ministerul Culturii și Cultelor, ONG-uri reprezentative la nivel național cu preocupări în domeniul activităților de prevenire și combatere a fenomenului violenței.

[1] <http://www.mondonews.ro/S-a-infiintat-Consiliului-National-pentru-Prevenirea-si-Combaterea-Violentei-in-mediul-scolar+id-46780.html>.

Bibliografie

1. Agabrian, M. & Milea, V. (2005). *Parteneriate școala - familie - comunitate*, Institutul European, Iași.
2. Agabrian, M. (2006). *Școala, familia, comunitatea*, Institutul European, Iași.
3. Cusson, M. (2006). *Prevenirea delincvenței*, Editura GRAMAR, București.
4. Debarbieux, E. (2003). School violence and globalisation, în *Jurnal of educational administrasion*, VIOLENCE IN SCHOOLS, 41(6), pp. 582-603.
5. Gârleanu, D.T. (2002). *Consiliere în asistență socială*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
6. Ionescu, I. (1997). *Sociologia școlii*, Editura Polirom, Iași.
7. Ionescu, I. & Stan, D. (1999). *Elemente de sociologie*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași.
8. Miftode, V. (2000). Perspectiva interdisciplinară și cooperarea interagenției în acțiunile de reinsertie a grupurilor problemă, în Durnescu, I. (ed.). (2002). *Manualul consilierului de reintegrare socială și supraveghere*, THEMIS, Craiova, pp. 139-157.
9. Miftode, V. (coord.) (2002). *Populații vulnerabile și fenomene de auto-marginalizare*, Editura Lumen, Iași.
10. Miftode, V. (2003). *Tratat de Asistență Socială*, vol. I, Editura Fundației AXIS, Iași.
11. Miftode, V. (coord.) (2004). *Sociologia populațiilor vulnerabile. Teorie și metodă*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.
12. Miftode V. (2011). *Tratat de Asistență Socială*, Editura Lumen, Iași.
13. Ministerul Educației din România, *Ordin nr. 4390 (7.06. 2012) privind înființarea Consiliului Național de prevenire și combatere a violenței în școli*.
14. Neamțu, C. (2003). *Deviantă școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*, Editura Polirom, Iași.

15. Nietzsche, F. (1887). *Zur Genealogie der Moral*, Berlin, Walter de Gruyter & Co. Trad. Hildenbrand, I. & Gratien, J. (1971). *La genealogie de la morale*, Gallimard, Paris.

16. Openshaw, L. (2008). *Social work in schools*, The Guilford Press, New York.

17. Palaghia, C. (2005). *Adulții, copiii și familiile din mediul stradal*, în Revista de cercetare și intervenție socială, 9, Editura Lumen, Iași, pp. 1226-1235.

18. Palaghia, C. (2006). *Școala între educație și devianță socială*, în Revista de cercetare și intervenție socială, 12 (2006), Editura Lumen, Iași, pp. 81-89.

19. Palaghia, C. (2009). *School deviance and the significant role of social work in school*, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Secțiunea Sociologie-Asistență Socială, tom II, pp. 118-130.